

Még egyszer Sinka István

Görömbei András „kismonográfiát” írt Sinka Istvánról. Egyre inkább hódít ez az új, szerencsés alkatú műfaj. Olykor többet mond az íróról, mint a nagy monográfia, így Holthusen 175 oldalas „kis könyvből”, ha nem is oly bőségesen, de mélyebbről ismerjük meg Rilket, mint Osan terjedelmes monográfiája útján. Görömbei műve olvasmányos a filológiai színvonal sérelme nélkül, a Sinka-irodalom lényegét nem mindennapos szerkesztő készséggel foglalja össze, emellett sok újat mond.

Most került elő pepita jegyzőkönyvem, benne huszonnyolc oldal Sinkánál Vésztőn, a harmincas évek elején tett látogatásomról. Sinka akkor úgy mesélte, hogy apjának sohasem volt földje, de szabad juhászként kezdte, saját birkanyáját legeltette erre-arra, bérelt mezőségeken. Állatvész tette tönkre, ekkor állott be uradalmi juhásznak. A testben-lélemben megtört ember nemsokára halálos betegségbe esett, késő ősz járt, csak tavaszig kért haladékot, legalább lakást, de Havran Mátyás pusztagazda kiadta a parancsot: „Sofort tovább!” Anyja hiába ment Pusztá Pánd földesurához, id. Zsilinszky Endréhez könyörögni, el kellett hagyniuk a tanyát, Szalontára költöztek, az apa nemsokára meghalt.

Ezekben az években alakult ki Sinka István személyisége, Görömbei ezt a korszakot kitűnően megvilágítja. Nagyszalonta folklórral telített hely volt, ezt id. Szendrey Zsigmond gyűjtése is bizonyítja. A gyerek Sinkát fekete kendős öreg-asszonyok vették körül, akikből áradtak a babonák, hiedelmek, háborzongató történetek, az ősköltészet, az ősvallás eltorzult, de néha egészen a sámánizmusig nyúló maradványai, valamint a hajdani betyárkultusz hazajáró lelke. Sinkában ezekből a törmelésekből és eltorzult maradványokból költemény lett, visszateremtett múlt, olykor egész sámánszertartás éledt újjá, mint az *Anyám balladát táncol*. Sinka korán visszakerült Szalontáról a pusztára. Az önművelés lehetősége későn és nehezen adatott meg neki? Szellemi szőttéséből, mint majd látjuk, csakugyan sok minden hiányzott? De a szabályos műveltségű úri-polgári ifjakkól felszakadtak olyan mélységek, mint belőle? Az olyan versek megteremtéséhez, mint az *Anyám balladát táncol* nem volt szükség rendkívüli szellemi képességekre? A társadalom boldogabb vidékein élők megjárták a két világháború közötti korszak poklának minden körét, mint ő? Úgy vélem, ezekre a kérdésekre is felelni kell, és Görömbei — kritikai szigorú mellett megadja a választ, az egész Sinkáról beszél, ez művének egyik legfőbb értéke.

Görömbei megjegyzi, hogy Sinka költészetében a folklór ébresztette álmvilágnál „talán még fontosabbak az ébrenlét rémképei”. Csakugyan, a folklór „rémületét” otthon élte át, bár szegénységben, de vasárnap délutánonként anyja oldalához bújhatott néha. Innét azonban vad, barbár világba jutott. Ráadásul ellenséges volt ez a világ, a gazdák szólásmondása így hangzott: „A cseléd fizetett ellenség.” Sinkában korán és szükségszerűen kifejlődött mind az önvédelem ösztöne, mind a visszavágás bosszúszomja — nem történhetett másként. A tisztántúli puszták barbár életét csupán egyetlen jelenettel jellemzem, ama pepita noteszből írtam ki. Sinka már legénysorban egy Pesten lakó bérlő pusztáján juhászokdott. A juhokat fejni kellett, a fejő edényeket a konyhában tartották, a kulcs titkos helyen. Zárt udvaron keresztül lehetett a konyhába jutni, a bérlő pedig „rettenetesen nagyon hamis kutyákat tartott, éjjelre szabadon eresztette őket az űr az udvaron. Volt köztük mindenféle, szelindek, véreb, kis pincsi, egész kutyasereg. Négy-ötszáz állat várta a fejést, így korán neki kellett látni, de a viadal a kutyákkal legalább egy órát igénybe vett. Nagyon jó dobáló voltam — folytatta Sinka —, a kis gazdasági vasút mellett rengeteg követ, kavicsot halmoztak fel, megraktam a kalapomat, föl a kerítés tetejére,

dobáltam a kutyákat, az se sokat használt. Végül megegyeztem az éjjeliőrrel, reggelként erősen megkötöztette az udvarossal a kutyákat, én pedig vastag bottal irgalmatlanul megvertem őket, így néhány hét alatt hozzám szelidültek, most már nem kellett vívni velük, egy órával tovább alhattam.”

Ebből a barbár világból érkezett Sinka István. Görömbei finom megérzéssel mondja himnuszairól: „Féja Géza bevezetője inkább azt méltatta, aminek a lehetőségét megsejtette a költőben.” Csakugyan így történt. Sinkából egyszerre olthatatlan olvasási szomj tört fel, tudomást szerzett a korszerű, „magas irodalom” létezéséről, és ennek a hangján kívánt jelentkezni bizonyosságul, hogy a költői megfinomodás benne is végbement, és méltó az irodalmi polgárjogra. Nem merészelt azonnal barbárságba szorított életének jeremiádjával és a tiszántúli puszták népében még föllelhető őskultúra látomásaival jelentkezni. Ugyanakkor ott lenn „óriási forradalmat” kellett megvívnia. Az olvasás szenvedélye csakhamar szembeállította sorstársaival, a többi bojtárral. Ezek nagy tüzet raktak a hatalmas birkaaklok közepén, ő pedig vackára húzódott, mécs mellett olvasni. Társai csúfolták, kinevették, hűtlennek bélyegezték, meg is verték. Néha azért csak melléjük feküdt, egész éjszakán keresztül vitáztak, veszekedtek. Egyre inkább érezte, hogy nem birkát kellene őriznie, és ezzel a pogány néppel cürhődni, Messzire vágyott, még nem tudta, hogy éppen ettől az „alsó Magyarországtól” holtig képtelen lesz elszakadni.

A FOGADTATÁS BUDAPESTEN

Sinka, midőn már egész komenciót kapott, magához vette édesanyját. Az özvegy azonban újból férjhez ment, fia azután feleségül vette Papp Piroskát. Négy fiuk született, de az első meghalt. Piroskának, ennek a kis mezei virágnak a szerepét még senki sem méltatta, holott ama kevesek közé tartozott, akikben azonnal megéreztem az emberi nagyságot. Szinte kerültem, annyira meghatott, a teremtő, teremve szenvedő szentek lelkét éreztem meg benne. Néki köszönheti Sinka humanizálódását abban a barbár, ellenséges világban. Piroska vette rá, hogy Vészttöre költözzenek. Am a nyomorult Oncsa-ház, meg a tenyérnyi kert addig jelentett otthont, amíg Piroska élt, és önmagát égette el érte. Azután csak afféle letanyázó hely lett.

Sinka megkísérelte íróvá nőni odalent, Szabó Pállal és Barsi Dénessel megalapították a Kelet Népét, utóbb ez is elindult Pest felé, és befutott az óceánba; Móricz Zsigmond, egyben a népiség utolsó folyóirata lett. Megélhetést természetesen nem nyújtott, és Sinka megpróbálta a kitörést a Körösvidékről Pest felé, Szabó Pál példája is erre bízta. Midőn erről a korszakról írok, senkit nem kívánok bírálni vagy utólag felelősségre vonni. Csupán tények szövevényét tárom fel a maguk egészében, mindez irodalomtörténet már, s az utódok, mivel közvetlenül nem éltek át, hajlandók túlzottan egyszerűsíteni a dolgokat. Szabó Pál nyitotta meg a népi írók sorát, első regénye (*Emberek*) minden kiadónál visszautasításra talált, végül a Bartha Miklós Társasághoz került, innen Zsilinszky Endréhez, majd hozzám. Azonnal levelet írtam Szabó Pálnak, a még kéziratban várakozó könyvről pedig megemlékeztem az Előőrsben. A kézirat azután néhány hónapig Zsilinszky Endrénél várakozott, s nem nálam, mint egy kritikus gyanítja, de távolról sem mulasztásból. Zsilinszky maga szeretne volna megindítani a népi írók sorozatát Gábor öccsének, a Stádium vezérigazgatójának segítségével. Zsilinszky Gábor eleinte örömmel fogadta az ötletet, lektora, Ady Papp Viktora is támogatta, annál inkább ellenezte a helyettes vezérigazgató, Báthory-Hüttner, a szélsőjobboldal egyik korán beépült figurája. Kiadására ezután egyetlen út kínálkozott, a felvidéki magyar kisebbség kiadója, a kassai Kazinczy Szövetkezet, ekkor jelentkezett Tildy Zoltán, s nyomatta ki bizony kezdetleges küllemben a Sylvester nyomdában. Gyors sikere folytán a Franklin Társulat egyhamar második kiadását is közrebocsátotta. Móricz Zsigmond már ekkor a paraszti írók mellé állott, idézem: „Ady Endre: Vér és arany. Azóta nem volt bennem ilyen izzó és olvadt láz, öröm és meghatottság irodalmi jelenség előtt, mint ma, hogy elolvastam egy új ember új könyvét. Szabó Pál: Emberek. Szabó Pál, aki írta,

hat elemít végzett, kiscgazda. Van neki egy hold földje! És azon a földön úgy meg tudta vetni a lábát, hogy az övé az egész falu." Móricz mindezt önként írta, én csupán arra kértem, hogy olvassa el Szabó Pál regényét.

Sinka István versei 1932-ben kerültek hozzám, azonnal közöltem őket tanulmány kíséretében, éppen május 1-én. Véle sokkal nehezebben ment a dolog, két eszten-deig kivülem senki sem írta le a nevét. Végül 1934-ben a szeghalmi Péter András gimnázium igazgatója, Nagy Miklós vállalta első könyvének (*Himnuszok Kelet kapujában*) kiadását. Sejtettem, hogy baj lesz a könyvvel, mert Sinka nem népi hangnemben írta első verseit. Ennek az okát hiába próbáltam megvilágítani, még oly kiemelkedő szellem is, mint Németh László bizalmatlan, gunyoros tekintettel hallgatta, és lesújtó kritikát írt. De nem ez volt az igazi baj. 1934 márciusában az Est-lapok Zilahy Lajost bízták meg a Magyarország szerkesztésével. A lap elsőrangú feladata lett teret adni a népieknek. A liberális polgári sajtó elérkezettnek látta az időt, hogy a népiekre is „tegyen”. Heti két cikk írását vállaltam a szegényparasztság helyzetéről, és általában a nagy népi kérdések megoldásáról. Első írásom címe *Magyar haláltánc* volt Török Sára hajdúböszörményi szektájáról, majd Tápé következett, ahol a szegedi klinikák szomszédságában javasasszonyok gyógyítottak, de túléptem a határokon is, midőn *Százezer csángó halálküzdelméről* számoltam be. Meglepetésemre nemsokára Németh László írását olvastam lapunkban *Sznobok és parasztok* címen. A cikk a parasztírók műveletlenségétől féltette irodalmunkat, és a mérleget a sznobok javára billentette. Ráadásul a támadásra félreértés és indiszkrécio adott alkalmat. A parasztírókat meghívták Kecskemétre, Sinka válaszában tréfás hangon ezt írta: „Kíváncsi vagyok rá, mint nézi majd Kecskemét, ha három ilyen istenállat együtt lesz.” Sinka, mikor kibontakozott egy-egy órára keserű gondjaiból, és társai között feloldódott, szeretett tréfálni, olykor meglepő szóképeket dobott fel, azután maga nevetett legjobban. Hangsúlyozom, hogy magánlevélben írta, távolról sem a nyilvánosság számára. Ismét átadom a szót Sinkának: „Ezt a levelet valaki megmutatta Németh Lászlónak. Németh kapott az alkalmon, s a Magyarországon *Sznobok és parasztok* címen cikket írt, s abban írta, hogy a »paraszt lángész« azt írja magáról, hogy ők istenállatok. S hogy ezt a fogalmat ő is elfogadja.” A cikk így tükröződött Sinkában. Tegyen hozzá, hogy Veres Péter első látásra „lumpenproletárnak” vélte, Bakó József pedig csavargónak? Mindennemű személyeskedés nélkül Sinka mellé állottam, majd Móricz Zsigmond szállott síkra az alulról feltörekvő írók mellett. Esztendőök múltán Németh teljes elégtételt adott Sinkának, sorai engem igazoltak: „Pesttől nem kapott semmit, csak a műveit itt-ott elszenyyező haragot... Ady óta nem volt költőnk, akiben ilyen mely, távoli dallamok jártak vissza... Rajta tanulhatjuk meg: milyen a lélek, melyet csak balladában tud felidézni... Arra, hogy egy lelkes olvasótömeg mennyivel jobban megérzi az író, mint az íróvilág: így is megdöbbenő példa.” A *Fekete bojtár*hoz jelenlétemben gratulált Németh Sinkának: „Most már bizonyos, hogy jó prózaíró is válik belőled.”

De még 1934-ben vagyunk, s a népi írókra zord idő következett. A Franklin 1933-ig Szabó Pál három regényét adta ki, de a következő évben nem vállalkozott az *Anyaföld* kiadására, Szabó Pál itt állott üres kézzel, egy hold földdel a háta mögött. A *Sznobok és parasztok* megjelenése után hiába házaltam Sinka második, immár a maga hangján beszélő kötetével (*Pásztorének*). Két esztendeje várakozott fiókomban Tamásitól az *Énekes madár*, nem csupán a budapesti színházak utasították vissza, de a Kolozsvári Magyar Színház, sőt az Erdélyi Szépművés Céh is. Olvasásra adtam Zsilinszky Endrének, azzal nyújtotta vissza, hogy silányság. Nem vettem át: „Igen kérlek, olvasd el még egyszer.” Néhány nap múltán lelkendezve adta vissza. Nos, a színiigazgatók nem olvasták el kétszer, talán egyszer sem. Ismét egyetlen út kínálkozott: Kassa felé, a Kazinczy Szövetkezethez, és mindhárom mű még 1934-ben napvilágot látott. Tamási darabjához előszót is írtam, ezért Szvatkó Pál, a Prágai Magyar Hírlap munkatársa, a népiségnek akkor legadázabb ellensége durván megtámadott; később, midőn a darab megkezdte diadalútját, az ő véleménye is alaposan módosult. A Franklin elszégyellte magát, és Szabó Pál következő regénye

(*Csodavárás*) nemsokára ismét az ő kiadásában jelent meg. Az *Énekes madár* először a Royal Színház, majd a budapesti Nemzeti Színház deszkáira került, csak azután mutatták be Kolozsvárt. A *Pásztorének* egy időre komolyan lendített Sinkákéék során, de következő könyve megjelenésére (*Vád*) még öt esztendeig kellett várnia. A Kazinczy Szövetkezet három istápolója közül egyedül ő maradt árva.

A *Sznobok és parasztok* megjelenésének volt egy másik kellemetlen és messzirenyúló következménye. Most hangzott el első ízben, hogy irodalmunk két részre szakadt: sznobokra és parasztokra, urbánusokra és népiekre, valójában polgárookra és népiekre. Eleinte csak repedés támadt, később szakadékká lett. A hátulütője főként Sinkát érte, Tamási zenitre ért, Szabó Pált visszahívta a Franklin, Veres Pétert nemsokára a Révai adja ki. Csak Sinka maradt magányos és így céltábla. „Isten-állat”, „himmuszos kanász”. De erről majd emlékiratomban.

A TALÁNY

Görömbei igazságos ítéletre törekszik Sinka közéleti tartásáról csakúgy, mint életművéről; legfennebb árnyalatokat illetőleg vitatkozhatnék véle. Most azonban más a feladat: be kell számolnom a kortárs közvetlen élményeiről. Nem könnyű feladat ez, mivel az Idővel kell szembenézni, mégse térhetek ki előle. Becsület és hűség dolga. Nem pályázom hangos meglepetésekre, izgalmas leleplezésekre. De, ha Ady életének egészét, minden mozzanatát föl lehetett tárni, szerelmeinek viharzását csakúgy, mint betegségének körképeit, mert életművét csak így érthetjük meg teljességében, és az őszinte, igaz beszédnek ez a bátorsága Bölöni György nevéhez fűződik, a nagy példa kötelez. Én sem hallgathatok arról, ami Sinka különös életét, főként olykor már-már félelmetes ellentmondásait megvilágítja.

Kezdjük azzal, hogy alacsony, vézna gyerek volt, mint maga mondja, „afféle Sinka”, mindenki megverte, a tanítóktól a társakig. Ez — egyik vésztfői estén elhangzott vallomása szerint — egyre növekvő dacot fejlesztett benne, egyszer igazságtalanul megbüntette a tanítója: „Három hétig nem feleltem neki. Olyan erkölcs volt bennem.” Ady beszélt a dacról, mint „élethipotékáról” történelmi értelemben, Sinkánál más volt a gyökere, meg kellett keményednie, hogy embernek, vagy legalább emberfélének érezhesse magát. Sohase feledjük: a népiek élvonalbeli költői közül Sinka volt az egyetlen mezei (pusztai) proletár, aki otthonától teljesen elszakítva barbár környezetben nevelkedett. A *Sznobok és parasztok* szerint nem járta meg a művelődés kapaszkodóit, válaszómban megkérdeztem: bírálójának volt fogalma arról, hogy mekkora kapaszkodókat jelentett néki a ponyvától eljutni Petőfi, Ady, Kosztolányi, Juhász Gyula és Tóth Árpád költészetéig, mert, midőn Vésztfőn jártam, már mélyre szította őket.

Sinka a szalontai elemi iskolából Kereki Gábor kezdő kisbérlióhoz került, ez például vasvillát dobott utána, a fogak jobb lábának a szárába fúródtak, a hegedésnyomait én is láttam. Helyzete később se sokat változott, ő maradt a testben gyengébb fél. A „gyorskezü Csujankó” (Csuhs János juhásztársa) valami semmiségért, ráadásul puszta gyanúból nekiment, és birkabőrrel kiverte fél szemét. Sinkának pedig nem volt annyi ereje, hogy leterítse és megtapodja Csujankót. Próbáljuk megérteni reflexeit. Nem Sinka emberi alapanyaga volt rossz, ne mindenáron alkatában keressük a hibát, de a harmincas évek tiszántúli pusztáinak barbárságában. Ez az ember telítve volt seblázzal, keserűséggel, jogos bosszúvágygal, bizalmatlansággal, daccal.

Az irodalmi életben azután azonnal visszaütött, nem nézte kire és mekkorát, olykor baráti jótanácsot ökölrel viszonzott vagy becsületsértéssel. Utólag, végiggondolva mindent, nem tudok ítéletet mondani felette, feltört mindaz, amit ott lenni magába kellett fojtania. Századunk eléggé szűkre szabja az ember fogalmát, holott messziről jön, mint már Ady is figyelmeztetett erre, és azt sem titkolta, hogy ezer gyökerű. Nagy emberi egységek felé törekszünk, de az ember még tele van ellentmondásokkal — legutóbbi vélekedésünk különösen érvényes Sinkára. Mi javíthatott

volna lelki állapotán? Hitem szerint az, ha másként fogadják Pesten. A fogadtatás kedvezőtlennek bizonyult, ő pedig azzal tért haza, hogy az irodalmi élet beérkezettjei semmivel sem jobbak a tiszántúli puszták urainál és csahosaiknál. Egyszer még Tamási Áronnak is ezt vágta szemébe, holott Tamási mindössze egy finom megjegyzéssel próbálta észre téríteni.

Ez a Budapesttel és irodalmi életével mereven szembe forduló Sinka mégis Pestre törekedett. A vésztoi ház immár nem volt otthon, elszállott belőle Papp Piroska éltető és megtartó melege. A három árva szerte rokonoknál, barátoknál, új fészket kellett vernie, ehhez pedig, Sinka szerint, elsősorban asszony kellett. Fiai, szegénykék, anyjuk halála után egy ideig szinte „vadon” nőttek, mégis derék ember lett belőlük, jó alapanyagot hoztak magukkal. Vagy Piroska vigyázott reájuk valahonnét? Olyan mostohát érdemeltek volna, akiben túlságos, szinte szenvedélyllyé nőtt az anyaság, és a más gyereket „édesnek” vállalja csupán azért, mert gyerek. Az ilyen azonban nagyon ritka, Sinka pedig különben is elsősorban értelmiségi feleséget keresett, aki segíti majd, hogy behozza mindazt a művelődés terén, amit önhibáján kívül elmulasztott. Második feleségéről csak jót mondhatok, a legnehezebb években helytállott, Sinkát eltartotta. Mégis találtatott benne egy hiba, vagy talán nem is hiba, de hiány. Becsületes, de száraz, szikár alkata nem tudta magáévá fogadni a három árvát. Sinka különben szeretettel beszélt második feleségéről, de szüntelen kibuggyant belőle a panasz: „Nagyon szigorú Piroska gyerekeihez. Borzasztóan szigorú.” Sinka szótárában ez annyit jelentett, hogy nem kapnak szeretetet.

Midőn a harmincas évek derekán feljött Pestre, nonsokára második feleségének is született egy fia. Sinka hatodmagával versekből akart megélni, ilyen merész vállalkozás még senkinek sem sikerült hazánkban. Esztendők teltek, míg Püski kiadót alapított a népieknek, és Sinkának gyors egymásutánban jöttek a könyvei, nyomukban az új kiadások. Sinka panaszai a családi harmóniát illetőleg ekkor sem szűntek meg. Midőn pedig kiszorult az irodalomból, végleg nem tudta volna neveltetni Piroska fiait, a „köz” fogadta őket oltalmába, s faragott embert belőlük. A harmincas években kérvényt küldött a debreceni püspöknek, hogy egyik fiát fogadja be a kollégiumba, de az egyháznagy elutasította kérését, holott valamikor számos jobbagy tett alapítványt fiai neveltetésére, a nép verejtéke beépült a kollégium köveibe, szellemébe kevésbé. Fiai, becsületes gyerekek lévén, hálásak voltak nevelőszülőjükhöz, a „közhöz”, Sinka pedig — mint nékem mondotta — ezért hidegült el tőlük. Sinkának mély kultúrélményei voltak, általános műveltségét azonban komoly hiányok jellemezték, ezért nem bírt történelemben gondolkodni, a szociológia alap-elemeit sem ismerte. Így szólt Piroska végrendelete: „Azír akárhogy is ílsz majd, ha csak lehet, ne haggyad, hogy napszamosok legyenek a kisfiúk.” A régi országban mi más lehetett volna belőlük, hiszen még a debreceni püspöknek se kellettek? Piroska „végrendeletét”, a „köz”, az új idő teljesítette, ezért Sinkának történelmi látás és szociológiai tájékozottság nélkül is legalább emberi hálát kellett volna tanúsítania. Ő azonban ehelyett inkább gyerekeitől fordult el. Végképpen nem bírta megérteni a jelen időt? Szektájától nem látta a világot?

Föltevéseim távolról sem légből kapottak, de az okot még mélyebben kell keresnünk. Sinka Pestre törekedett, hogy valamiképpen mégis beérkezzék, ha pedig nem, pusztuljon el. Második feleségét semmi sem kötötte Gyulához, ahol csupán csalódások érték. Már nem volt egészen fiatal, Budapest néki — legalábbis vágyálmaiban — önállóságot és szabadságot ígért. A második feleség aligha gondolt arra, hogy Piroska hagyományát követve, saját élete árán nagy családot szolgáljon. Úgy vélem, most jutotunk el a talány megfejtésének közelébe: Sinka hiába költözött fel Pestre, hiába érkezett be oly szépen és megérdemelten 1939-ben. Hiába számúzták Pest környékre, majd tért vissza a fővárosba, lényegében mindig ott maradt a tiszántúli pusztákon és „szigeteken”. Görömbei aligha ismerte közelből a költőt, ezt mégis megsejtette. Mert valójában hol él a költő? Ahonnét teremtő izgalma, „ihletét” meríti. Sinka pedig szüntelen hazajárt, holtakat „exhumált”, emlékeit, hajdani sorstársai lábanyomát kereste.

Valóban nagyot akkor alkotott, mikor ebbe az immár csak bévül hordozott magyar antikba szállott alá. Utolsó, egyben legnagyobb műve, a *Szigetek könyve* ugyancsak ilyen alászállás a régi, jobbára már régen feltört mezőkre. Sinka ott lenn nem csupán szenvedni és szenvedve alkotni tanult meg. Hite szerint az évszázadok óta taposott mezei szegénységben találta meg az ember teljességét. Véle együtt akart győzni — hogyan? miként? Ezt, úgy vélem, sohase gondolta át, csak valaminő határtalan és múlhatatlan — tegyük hozzá, gyönyörű — szolidaritást érzett az „alsó országgal”. A „Kadocsa, hol vagy” nem csupán nagy novella, de kétségbeesett kiáltás sorsársai, hadsorai, az „igazak” után, akik régen elpusztultak, szétszóródtak, esetleg révbe értek. Sinka pedig félelmetesen magára maradt, magára, ez a helyes szó, nem egyedül. Szellemi kört sem ő, sem második felesége nem tudott toborozni, az úrt lassanként teljesen a szekta töltötte be.

Ki szeretett Sinka? „Az édes, alulsó Magyarországot”, a húszas, harmincas évek valóban minden emberi vonzalmat megérdemlő mezei proletárjait. Hozzánk legfennebb időlegesen felvillanó rokonszenv fűzte. Az egyedül mindvégig összevettette a történelmivel. Mindenkit kihívott, szüntelen fölfájó sérelmeiért, sebiért azon vett elégtételt, aki éppen közelében volt, azzal, ami kezeügyébe akadt. Mindaz, amit az „alulsó Magyarországról” cselekedett, nagyszerű volt, különben nem egyszer tévesztett célt és irányt. Görömbei András írja könyvének 130. oldalán, hogy Sinka bizonyos, csakugyan hitvány lapokban is publikált, ezért később túlzott támadásokban részesült. Így igaz, nem abban volt a hiba, amit írt, de abban, ahová írta. Akkoriban történt ez, midőn a független kigazdapárt a népiek befogadásával akart lendületre szert tenni. Egyik délután Sinka is benn volt a pártkörben, felhasználtam az alkalmat, félre vontam, és baráti hangon figyelmeztettem: „Pista, ne írj ilyen lapokba, később majd súlyos szemrehányásokat kaphatsz ezért.” Mérhetetlen dühbe gurult: „Akkor miért nem gondoskodtok rólam ti?” Mások is figyelni kezdtek, gyorsan búcsút vettem tőle, gondolván, hogy máskor majd tüzetesebben megbeszéljük a kínos ügyet. Sinka megelőzött, verset írt (*Am a barátom hórihorgas*), és ugyancsak leszedte rólam a szentelt vizet az utolsó cseppig. Nemsokára *Egy pesti költőhöz* címen Szabó Lőrinc részeseült hasonló megtiszteltetésben, sejtelmem sincsen, vajon miért? Egyikünk sem vette komolyan Sinka bizony elevenbe vágó támadását. Nem csupán fehér izzás jellemezte, ugyanakkor egész gyehenna égett benne. Ki hordott a gyehennához több anyagot, ki gyújtotta meg, ki táplálta ernyedetlenül? Ő, vagy kora? Az ítélet a jövőnd jussa, én csak kérdéseket vetek fel: Sinka csakugyan tiltva volt ellentmondással, de akadt még Kelet-Közép-Európában ország, ahol olyan félelmetes ellentmondások fojtogattak, mint az én szegény hazámban?

Sinka viszonya a halállal ugyancsak elemzésre vár. Annyi szenvedés, annyi csalódás sűrűsödött benne, hogy valahol a mélyben mártírsorsra készült. Meggyőződésem, hogy rongyosok és mezítlábások élén halt volna meg legszívesebben. Vagy, mint „halálba járó ősei”: „ima nélkül, nagy szakállal, akasztófán”. Nem tekinthetjük hiú magamutogatásnak, midőn homályos, füstös bormérések közepére állott, és szétnyitotta viseltes ingét a mellén: „Ide lőjjetek!” Fölzokogás volt ez. Hiszen 1945 után a hatóság sohasem vonta felelősségre, még ki sem hallgatták. Másfelől tört fel a panasz: fiatalon, midőn „népi csodára” várt, mint véle együtt annyian, én is, az „alulsó Magyarország” nem tudott csapatokat küldeni, kizsaroltak abból minden erőt. Példát is mondjak? Másik parasztproletár költőnk, a sárréti Nagy Imre szabályszerűen éhen halt akkoriban. Sinkát pedig valaminő ismeretlen erő — sors? végzet? elrendelés? — csakugyan „mellbe lötte”. Tegnap mesélte egy barátom, aki közvetlenül halála előtt látogatta meg: olyan sovány volt, szinte átlátszott mellén a háta. Mintha valami csakugyan átszakította volna.

Tanúja voltam annyi s annyi önemésztő tusakodásának. Egyre szomorúbban láttam, hogy sorsának viselésére mennyi kábító mánor kell néki. Mégsem mondhatjuk alkoholistának, a sorsa elől próbált menekülni, ugyanakkor a sorsából csinált istenséget. Erdei Ferenc a nagy átalakulás elején sokat foglalkozott Sinkával, mint mondotta, hiába, mert nem paraszt, de pásztor, jövő-menő ember, nem bír meg-

állapodni, még kevésbé kiállani valami mellett. Volt igazság ebben, ám, én tovább gondolom Sinka tragikus életét, mert a talány nem fejthető meg ennyire könnyen. A harmincas években egyre inkább szolgasorba hanyatló pásztori életből Papp Piroska vezette ki a falu mégis külön biztonságába és viszonylagos civilizáltságába. A Sinka-sorsot ő „kötötte meg”. Az asszony halálával ez a kötőerő is megszakadt. Sinka jó ideig kereste a helyét Vésztő, Komádi, Gyula és Pest között. A fővárosban — úgy éreztem — második házassága idején sem vert gyökeret igazán. Az ötvenes évek elején sűrűn találkoztunk, szüntelen loholt, alig tudtam követni. Arcán nyoma sem volt a feloldottság békéjének, a belső rend nyugalmának. Magába süppedve sietett, a földet nézte. Éreztem, hogy mennyire fáj neki első családjának, az igazinak a hiánya. De Sinka nem tudott kérdéseket, nehéz ügyeket megoldani — szenvedni és elégni miattuk annál inkább. Tamási Áron is gyökértelenül, önmagát emésztve élt Pesten, de nála a szenvedés hedonizmussal enyhítve ment végbe. Sinkánál viharosan, szinte napi párbajra hívta ki a szenvedést. Sohase feledjék el majd ezt, akik végül is ítélnek felette. De néhány percre átadom a szót neki. 1942-ben, már jóval beérkezése után írta: „Az idén januárban, hogy hozzáfogtam a Fekete Bojtár vallozásainak írásához, hazautaztam Szalontára. Kötegyán mellett gördült át velem a vonat Széles-ér mellett. Egyedül voltam a kocsiiban. Megrendülve álltam az ablak előtt és néztem a havas tájat — huszonegy év után. Láttam az égnek álló kútgémet, ahol szalmakunyhóm volt, s ahol Dús Andrással ittuk a bort azon a régi kétségbeesett éjszakán. A hó fölött hosszú kórószál lengett s úgy véltem, mintha szegény Piroska futna a némaságom elől. Huszonegy esztendő óta mennyi küzdelem égett el az időben! Azóta már a nagybajszú számadó, Papp Mihály is halott, és halott a szép kis volt kospásztor lány is. A fejfáját a két kezemmel én faragtam. Szegénykém nem bírta a rohamot, és összetört mellettem, mint egy lezuhant pohár. S én az útam keménységében és kegyetlenségében jóformán még vissza se fordulhattam, hogy egy visszameredő hosszú tekintettel köszönetet mondjak a nekem adott áldozatért. Vannak, akik sirathatják halottaikat. Nekem csak perceket juttat erre az élet.” Emlékezése — úgy vélem — merő önvád. Ami pedig a sors kegyetlenségét illeti, egyetlen külön erő létezik véle szemben: a hűség a mieinkhez, a magunkéhoz, életre-halálra. Sinka azonban barbár világból, rideg életformából jött. Beléje égett törvényeitől, szellemétől sohasem szabadult meg teljesen.

Második házasságának bomlása után az utolsó percben érkezett Szín Magda, a nemtő. Néki sikerült civilizálnia Sinkát. Ő villantotta fel előtte új költői korszak reményét. Ő készítette fel hosszú, irgalmatlan haláltusájára. Ennek a korszakának a megírása azonban külön könyv dolga. Az én soraimat ne tekintse az olvasó másnak, mint kiegészítő vallomásnak. Görömbei könyve mélységeket vert föl bennem, szunynyadó időt ébresztett fel álmából. S egy, immár rogyadozó léptekkel az Ismeretlen felé ballagó ember könnyíteni próbál a szívéen.

Óbudán, 1977. december—1978. január.